

ОЦЕНКА НА ОПАСНОСТТА ОТ НЕПЛАТЕЖОСПОСОБНОСТ В ПРОИЗВОДСТВОТО ПО СТАБИЛИЗАЦИЯ НА ТЪРГОВЕЦ

гл. ас. д-р Юлиан Велков

Международно висше бизнес училище

Резюме. Непосредствената опасност от неплатежоспособност изразява риска от настъпване на невъзможност за изплащане на паричните задължения на предприятието на търговеца в 12-месечна перспектива. Това е заплаха от възникване на траен недостиг на потенциал за изпълняване на паричните дългове в съчетание със запазена дееспособност. Съществуването ѝ представлява основание за откриване на съдебно производство по стабилизация на търговеца. За ранно предупреждение за непосредствена опасност от неплатежоспособност на национално ниво се изгражда и функционира публична уеб базирана електронна информационна система с инструменти, които са предназначени за ползване от всеки търговец по лична инициатива. Наборът от показатели в нея и техните необходими стойности се регламентират със заповед на министъра на иновациите и растежа. Във връзка с това като алтернатива в настоящата публикация се предлага в съвременната сложна, динамична, несигурна среда да бъдат използвани алгоритми, които се реализират въз основа на размити множества и математически действия с тях.

Ключови думи: неплатежоспособност; производство по стабилизация; инструменти за ранно предупреждение; размити множества; размита логика

JEL: C58, D 81, G32, G33, M 21

Въведение

Производството по стабилизация на търговец реализира нов подход към неплатежоспособността и несъстоятелността в бизнес икономиката. Чрез него нормативно се регламентира възможността за споразумяване между жизнеспособния, но финансово затруднен търговец и неговите кредитори. Предоставя се „втори шанс“ за запазване на дейността на длъжника, като се гарантира спазването на неговите права, защитата на интересите на кредиторите, стимулирането на инвестиционната активност в обществото. В актуалното законодателство производството по стабилизация се въвежда с оглед на факта, че само незначителна част от откритите в последните години производства по несъстоятелност приключват с действително оздравяване на предприятието на търговеца и неговото запазване в ролята на участник на пазара, място на трудова заетост и източник на данъчни постъпления. Производството по стабилизация може да се разглежда като своеобразна реакция на неопределеността, несигурността и риска, които генерират перманентни кризи в социално-икономическото развитие и финансите, и материализация на концептуалната промяна в отношението към длъжника в хипотеза на финансови затруднения, който вместо на традиционното санкциониране и ликвидация се подлага на подпомагане. Регламентира се със сега действащия Търговски закон (част пета „Производство по стабилизация на търговец“, чл. 761–797) и свързаната с него Наредба за инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятията при вероятност от несъстоятелност (приета с ПМС № 269 от 07.12.2023 г., обн., ДВ, брой 103 от 12.12.2023 г., в сила от 12.12.2023 г.)

Съгласно актуалната законова база производството по стабилизация на търговец има за цел „да предотврати откриването на производство по несъстоятелност чрез постигане на споразумение между търговеца и кредиторите му за реструктуриране на предприятието, което да доведе до продължаване на дейността на търговеца“ (чл. 761, ал. 1 ТЗ). То се

определя като „превантивна нормативна рамка за реструктуриране на предприятия с финансови затруднения“ (Mukova et al. 2018: 3). Реализацията му предполага промяна в състава, условията и структурата на активите и пасивите, промяна на органите на управление и/или други мероприятия (чл. 761, ал. 2 ТЗ). За да бъде открито производство по стабилизация е необходимо търговецът да се намира в състояние на непосредствена опасност от неплатежоспособност, както и да има възможност да продължи да извършва своята обичайна дейност. За ранно предупреждение при наличие на данни за финансови затруднения, които може да доведат до неплатежоспособност, Министерският съвет регламентира с наредба подходящи инструменти.

Обект на настоящата публикация представлява непосредствената опасност от неплатежоспособност като основание за откриване на съдебно производство по стабилизация на търговец.

Предмет са критериите, показателите и методите за установяване на непосредствена опасност от неплатежоспособност.

Целта е да се предложи подход, който позволява оценка на непосредствената опасност от неплатежоспособност в среда с висока неопределеност.

За постигане на целта се дефинират следващите задачи:

- Да се разработи правно-икономическа характеристика на неплатежоспособността;
- Да се изясни съдържанието на непосредствената опасност от неплатежоспособност;
- Да се представи уеб базираната електронна информационна система за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност (съгласно Наредбата за инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятията при вероятност от несъстоятелност);
- Да се конструират и апробират показатели, базирани на размити множества и математически действия с тях, за оценка на непосредствената опасност от неплатежоспособност;

Настоящата публикация е съобразена с действащата към 30.11.2024 г. нормативна уредба на съдебното производство по стабилизация на търговеца. За демонстриране на информационната обработка се използват данни от публичните финансови отчети на „ТЕЦ Марица изток 2“ ЕАД.

1. Правно-икономическа характеристика на неплатежоспособността

Според юристи „неплатежоспособността на длъжника (преди всичко нейното установяване) е един от най-сложните и дискуссионни въпроси в материята на търговската несъстоятелност“ (Stefanov 2014: 61). Това е състояние, в което даден търговец не може да изпълни свое изискуемо парично задължение във връзка с търговска сделка, публично правно отношение с държавата/общините, частно държавно вземане или трудови възнаграждения, като последните трябва да засягат поне една трета от всички работници и служители и да бъдат със забава повече от два месеца (чл. 608 ТЗ). Представлява дефицит на потенциал за изплащане в срок и в пълен обем на изискуемите суми към кредиторите, доставчиците, персонала и/или държавата. В хипотеза на неплатежоспособност стойността и ликвидността на контролираните активи не покриват обема и срочността на признатите дългове. Генерираните парични постъпления в хода на дейностите са недостатъчни с оглед на вложеното в тях финансиране. Липсва трайно изпълнение на минималните критерии за платежоспособност (Nikolov 1996: 59) и за финансова устойчивост (Kasarova 2013: 168); настъпва неблагоприятно позициониране пред инвеститорската общност. За юридическия факт на неплатежоспособността без значение са размерът на неизплатеното задължение,

времето на забава, броят на неудовлетворените кредитори и количеството на неизпълнените плащания. (Исключение има единствено за неизпълнението на изискуемо/и задължение/я за изплащане на трудови възнаграждения, като същото неизпълнение съгласно чл. 608, ал. 1, т. 4 ТЗ следва да засяга най-малко една трета от всички работници и служители, както и да бъде забавено минимум два месеца.) За неплатежоспособността без значение е също бизнес поведението на търговеца – в тази връзка автори посочват, че „субективното нежелание на длъжника да плати, тъй като смята, че не дължи или не дължи в претендирания размер, не означава неплатежоспособност“ (Stefanov 2014: 62) (Последното в чл. 608, ал. 3 ТЗ се квалифицира като спиране на плащанията.)

Съгласно търговскоправната доктрина обаче не всяка неплатежоспособност представлява основание за откриване на производство по несъстоятелност. Молба от неудовлетворен кредитор (доставчик, работник, служител, държавата) или от собственика се отхвърля от компетентния съд, когато установи, че затрудненията на търговеца са временни, или когато намери доказателства, че наличното му имущество е достатъчно за покриване на всички задължения (чл. 631 ТЗ). При това във втората хипотеза не трябва да бъде създавана заплахата за интересите на кредиторите. Впрочем, акцентирайки върху важността на големината, състава и структурата на активите, в специализираната литература се защитава тезата, че „в чл. 631 ТЗ е уреден един общ фактически състав за отхвърляне на молбата за откриване на производство по несъстоятелност – наличието на достатъчно имущество за покриване на задълженията на длъжника, без опасност за интересите на неговите кредитори. Временните затруднения на длъжника (временната неплатежоспособност) са само едно специално (частно) проявление на този състав.“ (Stefanov 2011: 72) Следователно в правния факт на неплатежоспособността може да бъдат разграничени временна и трайна невъзможност за изплащане на паричните задължения.

Временната невъзможност за изплащане на паричните задължения (временна неплатежоспособност) е състояние на отсъствието на „възможност на предприятието бързо и в срок да погасява своите краткосрочни задължения“ (Mihailov et al. 2003: 335). Тя се установява при неспособност за погасяване на един или повече дълга с настъпила изискуемост. Характеризира се с недостиг на пари в брой и/или безсрочни депозити в съчетание с липса на пълно покритие на краткосрочните задължения с краткотрайни активи. При това в предприятието на търговеца отсъства нетен оборотен капитал и обикновено се установява забавяне на събирането на вземанията от клиенти, редукция на продажбите, ръст на задлъжнялостта към доставчиците и/или получаване на отрицателен нетен паричен поток. Същевременно липсват трайни нарушения на платежния капацитет, както и заплахи към сигурността на кредиторите (доставчиците, персонала, държавата). На практика в бизнес функционирането се реализират инцидентни отклонения в изпълнението на разчетно-платежните отношения.

Трайната невъзможност за изплащане на паричните задължения (трайна неплатежоспособност) е състояние на неинцидентно неизпълнение на едно или повече изискуеми плащания на търговеца. Тя възниква при хроничен дефицит на парични средства, недостатъчно покритие на краткосрочните задължения с краткотрайните активи, ограничена собствена капиталова база и ниска бизнес ефективност. Реализуемостта на инвестициите е недостатъчна на фона на дължимите суми към външни лица (Stefanov 2014: 73). Според непредставителни наблюдения в хипотеза на трайна невъзможност за изпълняване на паричните плащания в предприятието на търговеца съществува много силна зависимост от развитието на заобикалящата среда, както и сериозна заплахата за бъдещето на бизнеса. Под заплахата са интересите на кредиторите (доставчиците, персонала, държавата).

Временната и трайната невъзможност за изпълняване на паричните плащания не се дефинират като юридически термини в действащото законодателство. В широк смисъл те разкриват неплатежоспособността на търговеца като „променлива характеристика, която започва от етап на ненадеждно изпълнение и епизодична неплатежоспособност, преминава през етап на хронична и устойчива неплатежоспособност и достига етап на изпадане в пълна неплатежоспособност“ (Dimitrova et al. 2009: 69). В настоящата публикация се въвеждат с цел да подпомогнат изясняването на „непосредствена опасност от неплатежоспособност“ (чл. 762, ал. 1 ТЗ) в качеството на основание за откриване на съдебно производство по стабилизация.

2. Непосредствена опасност от неплатежоспособност

Непосредствената опасност от неплатежоспособност изразява рискът в едногодишна перспектива да настъпи трайна невъзможност за навременно изпълняване на паричните плащания на търговеца. Според чл. 762, ал. 1 ТЗ това е законова хипотеза, в която „търговецът с оглед на предстоящите падежи на паричните му задължения в следващите 12 месеца от подаване на молбата за стабилизация ще се окаже в невъзможност да изпълни изискуеми парични задължения или може да спре плащанията“. Базира се на факта, че всяко действие в бизнеса, икономиката и живота се предхожда от „вземане на решение, резултатът на което не е известен, той е несигурен“ (Draganov 2003: 17). При това непосредствената опасност от неплатежоспособност отразява многобройни зависимости между предприятието на търговеца и заобикалящата среда, които разполагат с потенциал да предизвикат дисхармония между планираните цели и фактическите резултати. Функция е на непълнотата на знанието и некатегоричната известност на резултатите от операциите, инвестициите и финансирането. В този смисъл непосредствената опасност от неплатежоспособност може да се определи като отрицание на сигурността. Тя налага извършване на риск-мениджмънт, насочен към оценяване и анализ на факторите за нея и минимизиране на възможните вреди. Представява хипотетично неблагоприятно отклонение на фактическите от предварително зададените параметри на финансовото състояние. Явява се възможно събитие с неблагоприятни последици за всички заинтересовани лица. С оглед на многообразието от фактори, източници на неопределеност в бизнеса, в непосредствената опасност от неплатежоспособност може да бъдат разграничени финансов, бизнес и инвестиционен компонент.

Финансовият компонент на непосредствената опасност от неплатежоспособност изразява риска от невъзможност за изплащане на паричните задължения вследствие на прекалено голямо външно финансиране. Неговото възникване съпътства стремежа за максимално облагодетелстване на търговеца чрез използване на привлечен за кратък или дълъг период капитал. Показва „вероятността предприятието [на търговеца – б.а.] да изпадне в неплатежоспособност и да фалира, поради наличието на дългове, за погасяването на които не са достатъчни както разполагаемите ликвидни активи към определен момент, така също и очакваните парични постъпления в рамките на определен период от време“ (Todorov 2014: 198). За оценяване на разглеждания компонент на непосредствената опасност от неплатежоспособност полезни инструменти могат да бъдат финансовите коефициенти и специализирани, но малко популярни в нашата страна модели – например Z-score и ZETA-credit risk, разработени от Едуард Алтмън съответно през 1968 г. и 1977 г., моделът на Гордън Спрингейт от 1978 г., моделът на Джон Фулмър от 1984 г. и други.

Бизнес компонентът на непосредствената опасност от неплатежоспособност материализира вероятността от невъзможност за изплащане на паричните задължения

поради неблагоприятните влияния на заобикалящата и на вътрешната среда. Той е функция на разнообразни по характер заплахи, които може да имат пряко или косвено отражение върху параметрите на бизнес операциите. Предизвиква се от макроикономическите и политическите условия, отрасловия континуум, пазарите на фактори (капитал, труд, земя) и на продукти, организационната структура на предприятието на търговеца. Подходящи за оценка на бизнес компонента на непосредствената опасност от неплатежоспособност са методите за достоверно макроикономическо и отраслово позициониране – например SWOT-анализът, разработен от Алберт Хъмфри в края на 1960-те години, както и математико-статистически изчисления – средногодишен темп на ръст, вариация и стандартно отклонение на нетните приходи от продажби, паричните потоци, добавената стойност, оперативната печалба и други.

Инвестиционният компонент на непосредствената опасност от неплатежоспособност може да се определи като заплахата за невъзможност за изплащане на паричните задължения поради „получаване на неочаквани и нежелани резултати“ (Aleksandrova 2001: 245) от инвестициите на търговеца. Той представлява иманентна част на всеки инвестиционен проект. Разкрива неблагоприятното влияние, което икономическите и други условия – политически, социални, демографски, може да окажат върху изпълнението на проектните процеси и дейности. Разглежданият компонент на опасността в 12-месечна перспектива да настъпи неплатежоспособност се проявява много силно в предприятията, които използват нови или експериментални технологии, работят в среда с политическа нестабилност, изложени са на опасност от неочаквана инфлация и други. При оценяването му може да се използва Методът на чувствителността, Методът на критичната точка, Методът на сценариите и Симулационният метод.

Компонентите на непосредствената опасност от неплатежоспособност обобщават многообразието от предизвикателства към възможността за изплащане на паричните задължения на търговеца. Тяхното събъждане потвърждава широкото схващане, че „докато рискът е само възможно негативно отклонение, то вредата [финансовите щети и нематериалните загуби – б.а.] е ефективно (действително) негативно отклонение“ (Draganov 2003: 24–25). Формират чист риск, който за разлика от спекулативните (комерсиалните) рискове може да има само неблагоприятни последици. За оценка на непосредствената опасност от неплатежоспособност в 12-месечен период след подаване на молбата за откриване на съдебно производство по стабилизация „Министерският съвет – съгласно чл. 761, ал. 3 ТЗ – ... приема наредба за инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятията при вероятност от несъстоятелност.”

3. Инструменти за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност

Инструментите за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност обхващат мероприятия, които са предназначени за установяване и подпомагане на търговците, намиращи се в състояние на вероятност в следващия 12-месечен период да изпаднат в невъзможност за погасяване на паричните си задължения.¹ Това са информационни системи, общи насоки и съвети, специализирани консултански услуги в

¹ Съгласно чл. 762, ал. 1 ТЗ непосредствена опасност от неплатежоспособност е налице „когато търговецът с оглед на предстоящите падежи на паричните му задължения в следващите 12 месеца от подаване на молбата за стабилизация ще се окаже в невъзможност да изпълни изискуеми парични задължения или може да спре плащанията”.

областта на бизнес управлението, счетоводството, финансите и правото, и обучения и подпомагане. Нормативно се регламентират с Наредба за инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятията при вероятност от несъстоятелност (Наредбата). Инструментите за ранно предупреждение имат за цел „да известяват предприятията за тяхното финансово състояние и при наличие на данни за финансови затруднения, които може да доведат до неплатежоспособност или несъстоятелност, да ги подпомогнат чрез предоставяне на насоки, съвети или консултации за подобряване на финансовото състояние и за предприемане на превантивни действия” (чл. 2, ал. 1 от Наредбата). Споменатите инструменти се разработват и прилагат при спазване на принципите бързина, поверителност и защита на информацията, достъпност, и доброволност и доверие. Административният орган, който е ангажиран с изграждането и експлоатацията на системата от инструменти за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност, е Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия (ИАНМСП). Тя изгражда и текущо поддържа уеб базирана електронна информационна система за предоставяне на информация за всички инструменти за ранно предупреждение, а също на мерки във връзка с евентуално реструктуриране (стабилизация) на предприятията. Осигурява публичен онлайн достъп по удобен начин на всички търговци. В настоящата публикация сред всички администрирани от ИАНМСП инструменти изследователският интерес се ограничава до уеб базираната електронна информационна система за самооценка (чл. 8, ал. 1 от Наредбата) и в частност до алгоритъма за изчисляване на показатели за финансовото състояние на предприятието (чл. 9, ал. 1 от Наредбата, в сила от 14 декември 2024 г.). Самите показатели и техните компоненти се предлагат от изпълнителния директор на ИАНМСП и утвърждават със заповед на министъра на иновациите и растежа (чл. 9, ал. 3 от Наредбата). Следва да бъдат съобразени с приложимите нормативни актове, националните или международните счетоводни стандарти и добрите практики. В предоставен достъп до обществена информация от Министерството на иновациите и растежа, в отговор на наше искане от 12.11.2024 г. (на основание чл. 28 и чл. 34, ал. 3 от Закона за достъп до обществена информация), се посочва, че със Заповед РД-14-375/26.09.2024 г. се утвърждават показателите за финансово състояние, представени в Таблица 1.

Таблица 1. Показатели за финансово състояние

ПОКАЗАТЕЛИ	НАЧИН НА ОПРЕДЕЛЯНЕ	НЕОБХОДИМИ СТОЙНОСТИ
Показатели за дългосрочна платежоспособност		
Коефициент за платежоспособност ($K_{ПЛ}$)	$K_{ПЛ} = \frac{\text{Собствен капитал (СК)}}{\text{Привлечен капитал (ПК)}}$	≥ 1.00
Коефициент за фин. автономност на база общия капитал ($K_{ФА}$)	$K_{ФА} = \frac{\text{Собствен капитал (СК)}}{\text{Общо Капитал (К)}}$	≥ 0.50
Коефициент за фин. автономност на база пост. капитал ($K_{ФА}^{ПК}$)	$K_{ФА}^{ПК} = \frac{\text{Собствен капитал (СК)}}{\text{Собствен капитал (СК) + Дългоср. задължения (ДЗ)}}$	≥ 0.60
Коефициент на финансова задлъжнялост ($K_{ФЗ}$)	$K_{ФЗ} = \frac{\text{Привлечен капитал (ПрК)}}{\text{Собствен капитал (СК)}}$	≤ 1.00
Коефициент на покритие на дълготрайните активи ($K_{ДА}$)	$K_{ДА} = \frac{\text{Постоянен капитал (ПостК)}}{\text{Дълготрайни активи (ДА)}}$	> 1.00
Показатели за краткосрочна платежоспособност		
Коефициент за обща ликвидност ($K_{ОЛ}$)	$K_{ОЛ} = \frac{\text{Краткотрайни активи (КА)}}{\text{Краткосрочни задължения (КЗ)}}$	$1.00 \div 3.00$
Коефициент за бърза ликвидност ($K_{БЛ}$)	$K_{БЛ} = \frac{\text{Краткоср. вземания (КВ) + Краткоср. фин. активи (КФА) + Пар. средства (ПС)}}{\text{Краткорочни задължения (КЗ)}}$	$0.60 \div 0.70$
Коефициент за незаб. ликвидност ($K_{НЛ}$)	$K_{НЛ} = \frac{\text{Краткоср. фин. активи (КФА) + Парични средства (ПС)}}{\text{Краткосрочни задължения (КЗ)}}$	$0.30 \div 0.40$
Коефициент за абсол. ликвидност ($K_{АЛ}$)	$K_{АЛ} = \frac{\text{Парични средства (ПС)}}{\text{Краткосрочни задължения (КЗ)}}$	> 0.20
Коефициент на фин. маневреност ($K_{ФМ}$)	$K_{ФМ} = \frac{\text{Краткотр. активи (КА) - Краткоср. задължения (КЗ)}}{\text{Собствен капитал (СК)}}$	> 0.10
Показател за фин. равновесие (НОК)	$\text{НОК} = \text{Краткотр. активи (КА) - Краткоср. задължения (КЗ)}$	> 0.00

Уеб базираната електронна информационна система за самооценка и конкретно алгоритъмът за изчисляване на показатели за финансовото състояние на предприятието на практика изпълняват активен подход за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност.²

² Пасивният подход за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност се реализира чрез оценяване и информирание за финансовото състояние на предприятието на търговеца от публичен орган. Той се осъществява с участието на публична или частна агенция, като последната за целта бива оправомощена да разработва и използва подходящи инструменти. Възприет е в Белгия и Дания. При пасивния подход за ранно предупреждение съответната агенция извършва оценка и уведомява търговците, които се намират в непосредствена опасност от финансови затруднения и неплатежоспособност, както и предоставя консултантски услуги или предлага други помощни мерки.

Активният подход за ранно предупреждение при непосредствена опасност от неплатежоспособност се базира на факта, че намирането на въпросната опасност представлява интерес за самия търговец. В него се отразява водещата роля на самоинициативата и проактивните действия, вместо информирането от страна на кредиторите и/или публични институции. Насочен е към установяване на затруднения с платежоспособността още на етапа на тяхното възникване. На този фон оценката на непосредствената опасност от неплатежоспособност придобива формата на самооценка от структурите за управление/контрол на самия търговец (или на делегиран от него частен субект – корпоративна организация или експерт-счетоводител; в последния случай експерт-счетоводителят след приключване на възложените действия извършва предупреждаване на търговеца за евентуално наличие на обстоятелства, застрашаващи неговото финансово състояние). Всъщност, прилагайки активния подход, търговецът доброволно извършва анализ на финансовото състояние на своето предприятие и предоставя необходимата информация на интерфейс, който автоматично по известен набор от показатели оценява вероятността от неплатежоспособност и несъстоятелност. (Самият интерфейс се поддържа обикновено от държавен орган или частен оператор, който се намира под методическо ръководство на държавен орган). С опит в прилагането на активния подход са Франция и Италия, а като предпоставки за неговото възприемане в нашата страна (чл. 8, т. 1 от Наредбата) може да се посочат традиционните ограничения на публично достъпната финансова и кредитна информация, непопулярността на културата на „втори шанс“, липсата на достатъчно съдебна практика по проблема; в микро, малките и средните предприятия, които съгласно Закона за счетоводството имат право да предоставят облекчена финансова отчетност, поддържането на сложни и подробни масиви от данни допълнително понижава ефективността на процедурата за проверката за опасност от неплатежоспособност. От друга страна, безспорно достойнство на нормативния избор на активния подход е неговата перспектива „следващите 12 месеца“ (чл. 762, ал. 2 ТЗ), която гарантира постигането на ефективно съчетание между точността на прогнозата и ефективността на евентуалната управленска намеса.³

Инструментите за ранно предупреждение и самооценката за непосредствена опасност от неплатежоспособност се привеждат в действие при наличието на известни индикатори (чл. 13 от Наредбата). Сред тях правят впечатление хипотезите на т. 6. „настъпване на форсмажорни обстоятелства, непреодолима сила или други събития или актове от непредвидим характер, които се отразяват или могат да се отразят върху дейността на предприятието“, както и на т. 7. „всякакви други обстоятелства, които могат да повлияят неблагоприятно върху жизнеспособността и дейността на предприятието“. Тяхното събъждане създава значителна неточност в оценките на показателите за 12-месечната перспектива на финансовото състояние на предприятието на търговеца. Налага търсене на възможности за справяне с неопределеността като материализация на риска, който не подлежи на стойностно описание. Във връзка с това заедно със счетоводни данни и линейната екстраполация на минали тенденции, в настоящото изследване се предлага използването на методики с възможности за обработка на информация при контролирана приблизителност.

³ Прогнозите с хоризонт до 6 месеца се смятат за високо точни, но ниско ефективни поради наличието на прекалено малко време за реагиране на евентуални неблагоприятни събития; обратно, прогнозите с перспектива над 18 месеца притежават сравнително ниска точност, но голяма възможност за реакция.

4. Размити показатели за непосредствена опасност от неплатежоспособност

Размитите показатели за непосредствена опасност от неплатежоспособност предлагат инструменти за метрифициране на вероятността в 12-месечен период да настъпи невъзможност за изплащане на паричните задължения на предприятието на търговеца. Те се разработват като импликация на изчислителния потенциал, заложен в теорията на размитите множества на Лотфи Заде, в конвенционалната методика за финансово оценяване. Въплъщават в идейно отношение подхода на сценарийното планиране, който се използва първоначално от Херман Кан към средата на XX век за военностратегически изследвания, както и съвременните достижения на концепцията на симулационното моделиране. При това позволяват обработване на нелинейността и неопределеността в икономиката и бизнеса, без последната да бъде игнорирана или редуцирана до обикновена прогноза. Подпомагат инструментално оценяването на краткосрочните перспективи при контролирана приблизителност и „справяне със сложността чрез структуриран информационен процес на създаване и използване на сценарии за бъдещето“ (Yalamov 2015: 10). Приложението на размитите показатели за непосредствена опасност от неплатежоспособност се предшества от финансово бюджетиране и разработване на алтернативи – песимистична, оптимистична и реалистична – за развитието в едногодишна перспектива на финансовото състояние на предприятието на търговеца.

В настоящата публикация размитите показатели за непосредствена опасност от неплатежоспособност се демонстрират с данни на „ТЕЦ Марица изток 2“ ЕАД, като се уточнява, че дружеството не изпълнява критериите за малко или средно предприятие съгласно чл. 19 на Закона за счетоводството, но към него се прилагат утвърдените показатели със Заповед РД-14-375/26.09.2024 г., по подразбиране. Допуска се, че оценяването се извършва към 31 декември 2022 г., а минималните и максималните прогнозни стойности на активите, собствения капитал и пасивите за следващия 12-месечен период са равни на съответните най-ниски и най-високи балансови суми от тримесечните отчети за 2023 г.; реалистичните прогнози се определят като мода на споменатите балансови суми. Допуска се също, че преходът между отделните алтернативни сценарии е непрекъснат и линеен, и затова за тяхното моделиране се използват триъгълни размити числа и математически действия с тях (Bakhusova 2012: 44; Ibragimov 2010: 10).

Съставът на размитите показатели отговаря на нормативно регламентирания, но бива редуциран с Коефициента на финансова задължнялост, защото повтаря по смисъл Коефициента на платежоспособност, и с Показателя за финансово равновесие, чието значение намира детайлно потвърждение в Коефициента на обща ликвидност.

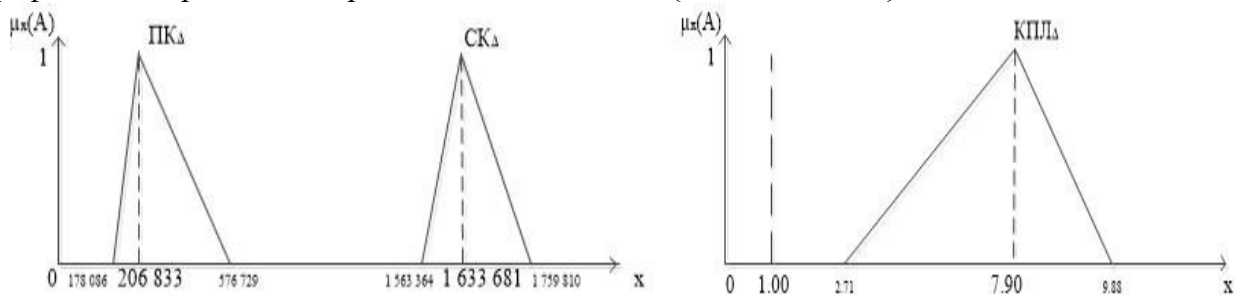
Размитият коефициент за платежоспособност метрифицира песимистичните, оптимистичните и реалистичните очаквания за сигурността на изплащането на дължиите суми на кредиторите (доставчиците, персонала, държавата). Той отразява прогнозите за краткосрочното развитие на структурата на стойността, инвестирана в предприятието. Подлежи на моделиране с триъгълно размито число $КПЛ_{\Delta}$, което представлява частно на триъгълното размито число $СК_{\Delta}$, модел на прогнозните суми на собствения капитал, и на триъгълното размито число $ПК_{\Delta}$, модел на очакванията за сумата на привлечения капитал:

$$КПЛ_{\Delta} = \frac{СК_{\Delta}}{ПК_{\Delta}} = \frac{\{СК; СК_L; СК_R\}}{\{ПК; ПК_L; ПК_R\}} = \left\{ \frac{СК}{ПК}; \frac{(СК \times ПК_R) + (ПК \times СК_L)}{ПК \times (ПК + ПК_R)}; \frac{(ПК \times СК_R) + (СК \times ПК_L)}{ПК \times (ПК - ПК_L)} \right\} \quad (1)$$

Където:

$$ПК_{\Delta} = ДП_{\Delta} + КП_{\Delta} = \{ДП; ДП_L; ДП_R\} + \{КП; КП_L; КП_R\} = \{ДП + КП; ДП_L + КП_L; ДП_R + КП_R\} \quad (2)$$

На Фигура 1. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $СК_{\Delta} = \{1\ 633\ 681; 70\ 317; 126\ 129\}$ и $ПК_{\Delta} = \{206\ 833; 28\ 747; 369\ 896\}$, а на Фигура 1. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КПЛ_{\Delta} = \{7.90; 5.19; 1.98\}$.

Фиг. 1. Графики на триъгълните размити числа $СК_{\Delta}$ и $ПК_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $КПЛ_{\Delta}$ (вдясно)

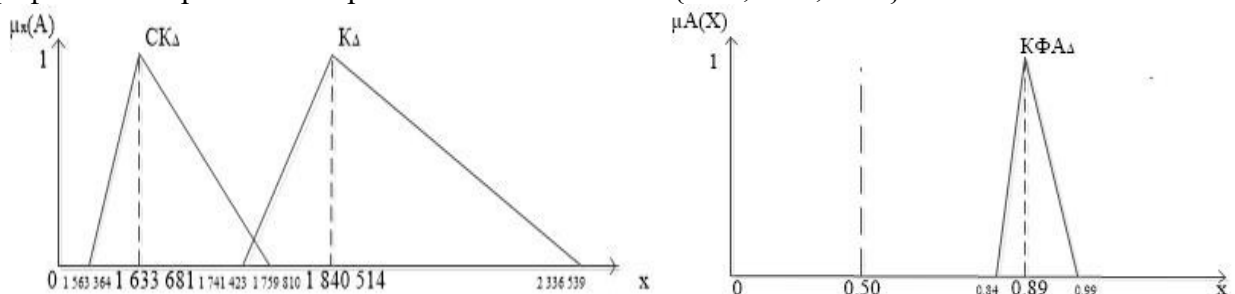
Размитият коефициент за финансова автономност на база общия капитал отразява важността на едноименния измерител в конвенционалната финансова методика и интерпретацията му като „един от най-важните показатели за финансовата устойчивост на предприятието“ (Mihailov et al. 2003: 328; Nenkova, Ts. 2023). Той разкрива независимостта на предприятието и оценява неблагоприятните, благоприятните и реалистичните прогнози относно участието на собствената капиталова база във финансирането като цяло. За моделиране на разглеждания показател в настоящата публикация се предлага триъгълното размито число $КФА_{\Delta}$, на което точната стойност, ляво и дясно разширение се определят чрез делене на триъгълните размити числа $СК_{\Delta}$ и $К_{\Delta}$, модели на прогнозите съответно за собствения капитал и за целия капитал:

$$КФА_{\Delta} = \frac{СК_{\Delta}}{К_{\Delta}} = \frac{\{СК; СК_L; СК_R\}}{\{К; К_L; К_R\}} = \left\{ \frac{СК}{К}; \frac{(СК \times К_R) + (К \times СК_L)}{К \times (К + К_R)}; \frac{(К \times СК_R) + (СК \times К_L)}{К \times (К - К_L)} \right\} \quad (3)$$

Където:

$$\begin{aligned} К_{\Delta} &= СК_{\Delta} + ДП_{\Delta} + КП_{\Delta} = \{СК; СК_L; СК_R\} + \{ДП; ДП_L; ДП_R\} + \{КП; КП_L; КП_R\} = \\ &= \{СК + ДП + КП; СК_L + ДП_L + КП_L; СК_R + ДП_R + КП_R\} \end{aligned} \quad (4)$$

На Фигура 2. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $СК_{\Delta} = \{1\ 633\ 681; 70\ 317; 126\ 129\}$ и $К_{\Delta} = \{1\ 840\ 514; 99\ 091; 496\ 025\}$, а на Фигура 2. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КФА_{\Delta} = \{0.89; 0.05; 0.10\}$.

Фиг. 2. Графики на триъгълните размити числа $СК_{\Delta}$ и $К_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $КФА_{\Delta}$ (вдясно)

Размитият коефициент на финансова автономност на база постоянен капитал представлява измерител на прогнозираното развитие на собствеността на устойчивото финансиране на предприятието. Той показва песимистичните, оптимистичните и реалистичните очаквания по отношение на относителния дял, който собствената капиталова база може да заема в краткосрочен план във величината на източниците, контролирани от мениджмънта за дълъг период. Подлежи на моделиране с триъгълното размито число $K^{ПК}Ф_{\Delta}$, чиито параметри се изчисляват като частно на триъгълните размити числа $С_{\Delta}$ и $ПостК_{\Delta}$, модели на очакванията съответно за величината на собствения капитал и за размера на постоянния капитал:

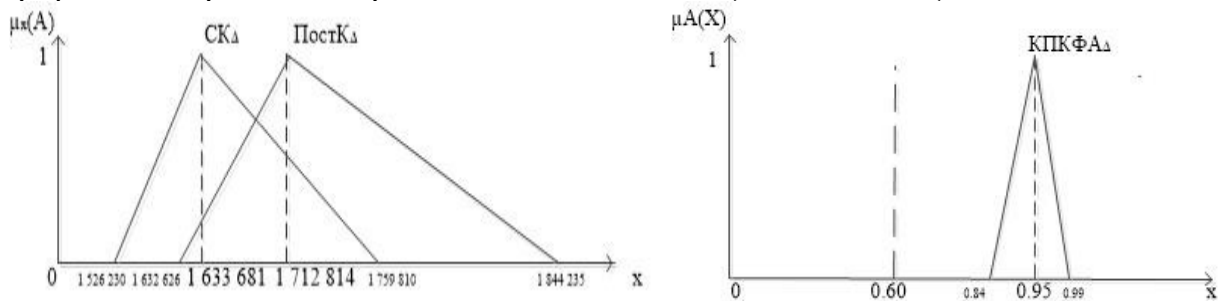
$$K^{ПК}Ф_{\Delta} = \frac{С_{\Delta}}{ПостК_{\Delta}} = \frac{\{СК; С_{КЛ}; С_{КР}\}}{\{ПостК; ПостК_{Л}; ПостК_{Р}\}} =$$

$$= \left\{ \frac{СК}{ПостК}; \frac{(СК \times ПостК_{Р}) + (ПостК \times С_{КЛ})}{ПостК \times (ПостК + ПостК_{Р})}; \frac{(ПостК + С_{КР}) + (СК \times ПостК_{Л})}{ПостК \times (ПостК - ПостК_{Л})} \right\}$$
(5)

Където:

$$ПостК_{\Delta} = С_{\Delta} + ДП_{\Delta} = \{СК; С_{КЛ}; С_{КР}\} + \{ДП; ДП_{Л}; ДП_{Р}\} = \{СК + ДП; С_{КЛ} + ДП_{Л}; С_{КР} + ДП_{Р}\}$$
(6)

На Фигура 3. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $С_{\Delta} = \{1\ 633\ 681; 70\ 317; 126\ 129\}$ и $ПостК_{\Delta} = \{1\ 712\ 814; 80\ 188; 131\ 421\}$, а на Фигура 3. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $K^{ПК}Ф_{\Delta} = \{0.95; 0.11; 0.04\}$.

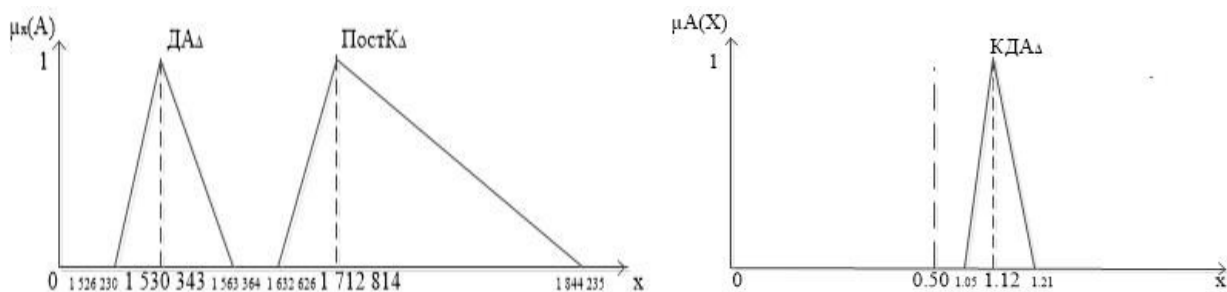
Фиг. 3. Графики на триъгълните размити числа $С_{\Delta}$ и $ПостК_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $K^{ПК}Ф_{\Delta}$ (вдясно)

Размит коефициент на покритие на дълготрайните активи показва алтернативите за краткосрочното развитие на осигуреността с бавноизискуема стойност през призмата на полезността, vyplътена в активи с нетекуща употреба. Метрифицира песимистичните, оптимистичните и реалистичните очаквания за бъдещето на финансовата база на дългосрочните инвестиции в предприятието. За моделирането му се разработва триъгълното размито число $КД_{\Delta}$, което представлява частно на триъгълното размито число $ПостК_{\Delta}$ (вж. Формула б), модел на прогнозните суми на постоянния капитал, и триъгълното размито число $Д_{\Delta}$, модел на очакванията за стойността на дълготрайните активи:

$$КД_{\Delta} = \frac{ПостК_{\Delta}}{Д_{\Delta}} = \frac{\{ПостК; ПостК_{Л}; ПостК_{Р}\}}{\{Д_{\Delta}; Д_{\Delta Л}; Д_{\Delta Р}\}} =$$

$$= \left\{ \frac{ПостК}{Д_{\Delta}}; \frac{(ПостК \times Д_{\Delta Р}) + (Д_{\Delta} \times ПостК_{Л})}{Д_{\Delta} \times (Д_{\Delta} + Д_{\Delta Р})}; \frac{(Д_{\Delta} \times ПостК_{Р}) + (ПостК \times Д_{\Delta Л})}{Д_{\Delta} \times (Д_{\Delta} - Д_{\Delta Л})} \right\}$$
(7)

На Фигура 4. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $Д_{\Delta} = \{1\ 530\ 343; 4\ 113; 33\ 021\}$ и $ПостК_{\Delta} = \{1\ 712\ 814; 80\ 188; 131\ 421\}$, а на Фигура 4. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КД_{\Delta} = \{1.12; 0.07; 0.09\}$.

Фиг. 4. Графики на триъгълните размити числа ПостК_Δ и ДА_Δ(вляво) и на триъгълното размито число КДА_Δ (вдясно)

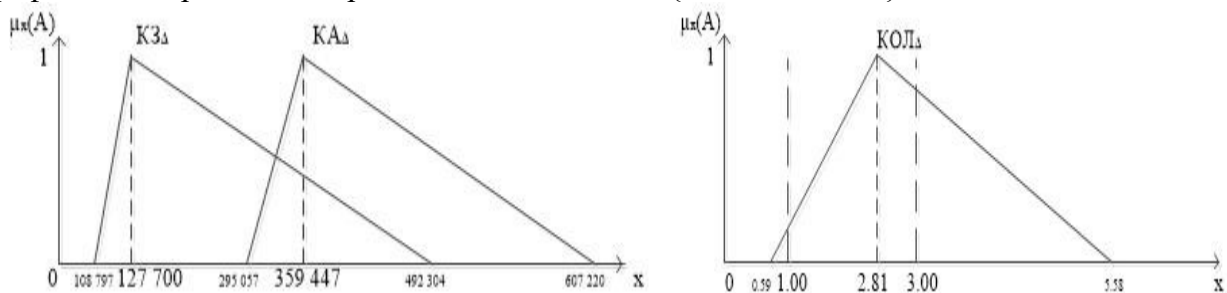
Размитият коефициент на обща ликвидност се базира на едноименния относителен показател, квалифициран от автори като „един от най-рано формулираните и се смята за универсален“ (Trifonov et al. 1999: 127). Той оценява алтернативите за краткосрочно развитие на текущата платежоспособност и подлежи на моделиране с триъгълното размито число КОЛ_Δ, на което точната стойност, ляво и дясно разширение се намират чрез делене на триъгълното размито число КА_Δ, модел на прогнозите за големината на краткотрайните активи, и триъгълното размито число КЗ_Δ, модел на очакванията за сумата на краткосрочните задължения:

$$\text{КОЛ}_{\Delta} = \frac{\text{КА}_{\Delta}}{\text{КЗ}_{\Delta}} = \frac{\{\text{КА}; \text{КА}_L; \text{КА}_R\}}{\{\text{КЗ}; \text{КЗ}_L; \text{КЗ}_R\}} = \left\{ \frac{\text{КА}}{\text{КЗ}}; \frac{(\text{КА} \times \text{КЗ}_R) + (\text{КЗ} \times \text{КА}_L)}{\text{КЗ} \times (\text{КЗ} + \text{КЗ}_R)}; \frac{(\text{КЗ} \times \text{КА}_R) + (\text{КА} \times \text{КЗ}_L)}{\text{КЗ} \times (\text{КЗ} - \text{КЗ}_L)} \right\} \quad (8)$$

Където:

$$\begin{aligned} \text{КА}_{\Delta} &= \text{МЗ}_{\Delta} + \text{КВ}_{\Delta} + \text{КФА}_{\Delta} + \text{ПС}_{\Delta} = \\ &= \{\text{МЗ}; \text{МЗ}_L; \text{МЗ}_R\} + \{\text{КВ}; \text{КВ}_L; \text{КВ}_R\} + \{\text{КФА}; \text{КФА}_L; \text{КФА}_R\} + \{\text{ПС}; \text{ПС}_L; \text{ПС}_R\} = \\ &= \{\text{МЗ} + \text{КВ} + \text{КФА} + \text{ПС}; \text{МЗ}_L + \text{КВ}_L + \text{КФА}_L + \text{ПС}_L; \text{МЗ}_R + \text{КВ}_R + \text{КФА}_R + \text{ПС}_R\} \end{aligned} \quad (9)$$

На Фигура 5. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа КА_Δ = {359 447; 64 390; 247 773} и КЗ_Δ = {127 700; 18 903; 364 604}, а на Фигура 5. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число КОЛ_Δ = {2.81; 2.22; 2.77}.

Фиг. 5. Графики на триъгълните размити числа КА_Δ и КЗ_Δ (вляво) и на триъгълното размито число КОЛ_Δ (вдясно)

Като сравнително тесен измерител на непосредствената опасност от неплатежоспособност **Размитият коефициент на бърза ликвидност** оценява прогнозите на покритието, което финансовите инструменти, търгуеми в кратък период, и парични средства изпълняват върху краткосрочните задължения. За едноименния точен показател в специализираната литература се посочва, че „дефинира степента, в която по-ликвидната част от краткотрайните активи покрива краткосрочните задължения на предприятието“ (Kasarova 2013: 164). Подлежи на моделиране с триъгълното размито число КБЛ_Δ,

представляващо частно на триъгълното размито число $КБЛА_{\Delta}$, модел на очакванията за бъдещето в 12-месечен план на сумата на краткотрайните бързоликвидни активи, и триъгълното размито число $КЗ_{\Delta}$, модел на очакванията за сумата на краткосрочните задължения:

$$КБЛ_{\Delta} = \frac{КБЛА_{\Delta}}{КЗ_{\Delta}} = \frac{\{КБЛА; КБЛА_L; КБЛА_R\}}{\{КЗ; КЗ_L; КЗ_R\}} =$$

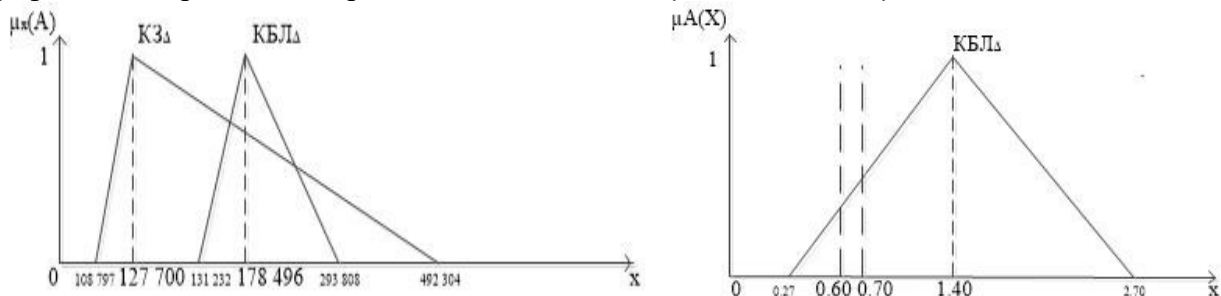
$$= \left\{ \frac{КБЛА}{КЗ}; \frac{(КБЛА \times КЗ_R) + (КЗ \times КБЛА_L)}{КЗ \times (КЗ + КЗ_R)}; \frac{(КЗ \times КБЛА_R) + (КБЛА \times КЗ_L)}{КЗ \times (КЗ - КЗ_L)} \right\}$$
(10)

Където:

$$КБЛА_{\Delta} = КВ_{\Delta} + КФА_{\Delta} + ПС_{\Delta} = \{\{КВ; КВ_L; КВ_R\} + \{КФА; КФА_L; КФА_R\} + \{ПС; ПС_L; ПС_R\}\} =$$

$$= \{КВ + КФА + ПС; КВ_L + КФА_L + ПС_L; КВ_R + КФА_R + ПС_R\}$$
(11)

На Фигура 6. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $КБЛ_{\Delta} = \{178\ 490; 47\ 258; 115\ 318\}$ и $КЗ_{\Delta} = \{127\ 700; 18\ 903; 364\ 604\}$, а на Фигура 6. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КБЛ_{\Delta} = \{1.40; 1.13; 1.30\}$.

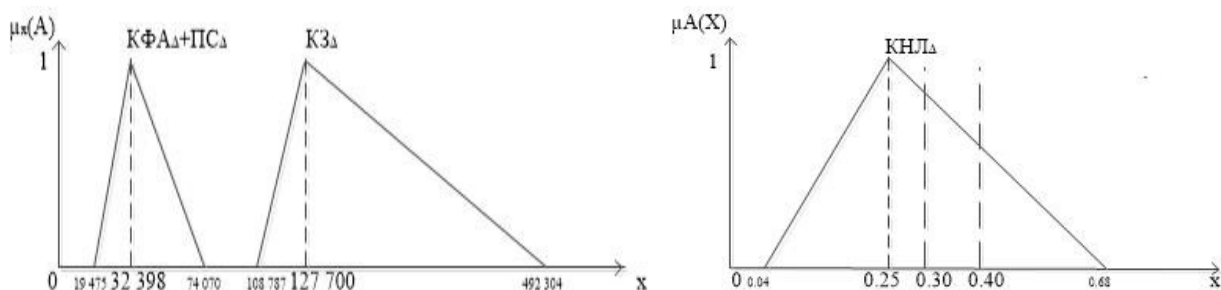
Фиг. 6. Графики на триъгълните размити числа $КБЛА_{\Delta}$ и $КЗ_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $КБЛ_{\Delta}$ (вдясно)

Размитият коефициент на незабавна ликвидност възпроизвежда алтернативи за развитието на непосредствената опасност от неплатежеспособност с фокус върху покритието на краткосрочните задължения с търгуеми ценни книжа и парични средства. Той метрифицира песимистичните, оптимистичните и реалистичните прогнози за обезпечеността на вземанията на кредиторите с високо ликвидни краткотрайни активи. Може да бъде моделиран с триъгълното размито число $КНЛ_{\Delta}$, на което точната стойност, ляво и дясно разширение се определят чрез делене на триъгълното размито число $КФА_{\Delta} + ПС_{\Delta}$, модел на очакванията за величината на краткосрочните финансови активи и паричните средства, и триъгълното размито число $КЗ_{\Delta}$, модел на прогнозната сума на краткосрочните задължения:

$$КНЛ_{\Delta} = \frac{КФА_{\Delta} + ПС_{\Delta}}{КЗ_{\Delta}} = \frac{\{КФА; КФА_L; КФА_R\} + \{ПС; ПС_L; ПС_R\}}{\{КЗ; КЗ_L; КЗ_R\}} =$$

$$= \left\{ \frac{КФА + ПС}{КЗ}; \frac{[(КФА + ПС) \times КЗ_R] + [КЗ \times (КФА_L + ПС_L)]}{КЗ \times (КЗ + КЗ_R)}; \frac{[(КЗ \times (КФА_R + ПС_R))] + [(КФА + ПС) \times КЗ_L]}{КЗ \times (КЗ - КЗ_L)} \right\}$$
(12)

На Фигура 7. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $КФА_{\Delta} + ПС_{\Delta} = \{32\ 398; 12\ 923; 41\ 672\}$ и $КЗ_{\Delta} = \{127\ 700; 18\ 903; 364\ 604\}$, а на Фигура 7. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КНЛ_{\Delta} = \{0.25; 0.21; 0.43\}$.

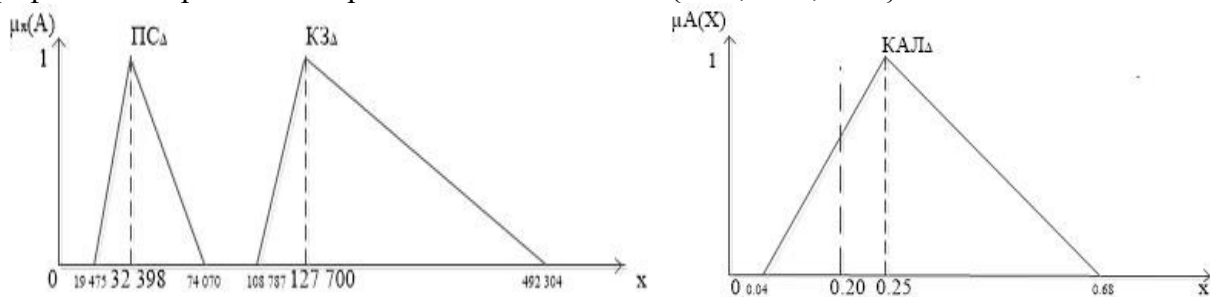

Фиг. 7. Графики на триъгълните размити числа $K\Phi A_{\Delta} + ПС_{\Delta}$ и $КЗ_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $КНЛ_{\Delta}$ (вдясно)

Размитият коефициент на абсолютна ликвидност представлява измерител на очакванията за ликвидността като функция на възможността за моментално изплащане на всички краткосрочни задължения. Той показва песимистичните, оптимистичните и реалистичните алтернативи относно обезпечеността на сумите, дължими в кратък период, с пари в брой и безсрочни депозити. За моделирането му в настоящата публикация се разработва триъгълното размито число $КАЛ_{\Delta}$, чиито параметри се изчисляват като частно на триъгълното размито число $КБЛА_{\Delta}$, модел на прогнозите за сумата на паричните средства, и триъгълното размито число $КЗ_{\Delta}$, модел на очакванията за сумата на краткосрочните задължения:

$$КАЛ_{\Delta} = \frac{ПС_{\Delta}}{КЗ_{\Delta}} = \frac{\{ПС; ПС_L; ПС_R\}}{\{КЗ; КЗ_L; КЗ_R\}} = \left\{ \frac{ПС}{КЗ}; \frac{(ПС \times КЗ_R) + (КЗ \times ПС_L)}{КЗ \times (КЗ + КЗ_R)}; \frac{(КЗ \times ПС_R) + (ПС \times КЗ_L)}{КЗ \times (КЗ - КЗ_L)} \right\} \quad (13)$$

На Фигура 8. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $ПС_{\Delta} = \{32\ 398; 12\ 923; 41\ 672\}$ и $КЗ_{\Delta} = \{127\ 700; 18\ 903; 364\ 604\}$, а на Фигура 8. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $КАЛ_{\Delta} = \{0.25; 0.21; 0.43\}$.

Фиг. 8. Графики на триъгълните размити числа $ПС_{\Delta}$ и $КЗ_{\Delta}$ (вляво) и на триъгълното размито число $КАЛ_{\Delta}$ (вдясно)

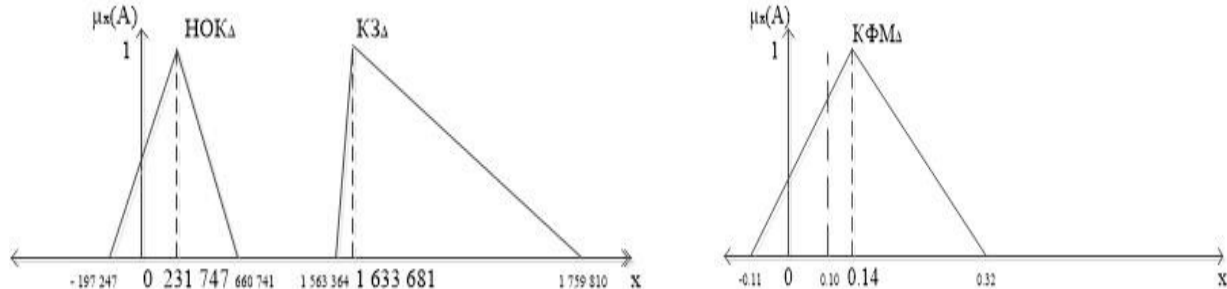
Размитият коефициент на финансова маневреност оценява песимистичните, оптимистичните и реалистичните очаквания относно гъвкавостта на собствената капиталова база. Той метрифицира устойчивото финансиране на активите с текуща реализация като дял от фонда, формиран от основния капитал, резервите и неразпределената печалба. Може да бъде моделиран с триъгълното размито число $КФМ_{\Delta}$, което представлява на триъгълното размито число $НОК_{\Delta}$, модел на прогнозите за нетния оборотен капитал, и триъгълното размито число $СК_{\Delta}$, модел на очакванията за сумата на собствения капитал:

$$\begin{aligned} \text{КФМ}_\Delta &= \frac{\text{НОК}_\Delta}{\text{СК}_\Delta} = \frac{\{\text{НОК}; \text{НОК}_L; \text{НОК}_R\}}{\{\text{СК}; \text{СК}_L; \text{СК}_R\}} = \\ &= \left\{ \frac{\text{НОК}}{\text{СК}}; \frac{(\text{НОК} \times \text{СК}_R) + (\text{СК} \times \text{НОК}_L)}{\text{СК} \times (\text{СК} + \text{СК}_R)}; \frac{(\text{СК} \times \text{НОК}_R) + (\text{НОК} \times \text{СК}_L)}{\text{СК} \times (\text{СК} - \text{СК}_L)} \right\} \end{aligned} \quad (14)$$

Където:

$$\text{НОК}_\Delta = \text{КА}_\Delta - \text{КЗ}_\Delta = \{\{\text{КА}; \text{КА}_L; \text{КА}_R\} - \{\text{КЗ}; \text{КЗ}_L; \text{КЗ}_R\}\} = \{\text{КА} - \text{КЗ}; \text{КА}_L + \text{КЗ}_R; \text{КА}_R + \text{КЗ}_L\} \quad (15)$$

На Фигура 9. (вляво) са показани графиките на триъгълните размити числа $\text{НОК}_\Delta = \{231\ 747; 428\ 994; 266\ 676\}$ и $\text{СК}_\Delta = \{1\ 633\ 681; 70\ 317; 126\ 129\}$, а на Фигура 9. (вдясно) – графиката на триъгълното размито число $\text{КФМ}_\Delta = \{0.14; 0.25; 0.18\}$.

Фиг. 9. Графики на триъгълните размити числа НОК_Δ и СК_Δ (вляво) и на триъгълното размито число КФМ_Δ (вдясно)

Размитите показатели за непосредствена опасност от неплатежоспособност на предприятието съчетават възможностите на конвенционалното финансово оценяване и изчислителния потенциал на интелигентните технологии. Те показват доколко песимистичните, оптимистичните и реалистичните алтернативи за развитие на финансовото състояние в краткосрочна перспектива генерират риск от невъзможност за погасяване на паричните дългове. Възпроизвеждат експертното знание, опита, интуицията в експертизата за откриване на съдебно производство по стабилизация на търговеца. Апробирани с данни на „ТЕЦ Марица изток 2“ ЕАД, размитите показатели разкриват пълно отсъствие на риск за дългосрочната и за краткосрочната платежоспособност. Те показват, че очакванията за собствената капиталова база значително надвишават необходимите стойности в Заповед РД-14-375/26.09.2024 г. на министъра на иновациите и растежа. Позволяват прогнозиране на доминираща роля на Собствения капитал както в рамките на устойчивото финансиране, така и сред всички финансови източници. По-голямо от изискуемото, но и много над препоръчителните стойности е също бъдещото покритие на привлечените суми с основен капитал, резерви и неразпределена печалба. Налице е солидна финансовата обезпеченост на дългосрочните инвестиции. Сходни тенденции на консервативност във финансовото състояние се установяват и по линия на размитите коефициенти на краткосрочна платежоспособност. Техните реалистични прогнози се явяват удовлетворяващи нормативно регламентираните изисквания за отсъствие на непосредствена опасност от неплатежоспособност, като само крайно песимистичните им алтернативи за развитие напускат отдолу границите на рационалността. Ето защо единствено сбъдването на крайно неблагоприятните очаквания за ликвидността може да предизвикат затруднения при погасяването на краткосрочните задължения. С оглед на дългосрочния характер на неплатежоспособността обаче пооследното не предполага откриването на съдебно производство по стабилизация на търговеца.

Размитите показатели за непосредствена опасност от неплатежеспособност подлежат на системно оценяване и анализ чрез имплементиране в размити експертни системи.

Заклучение

Непосредствената опасност от неплатежеспособност изразява риска от настъпване на невъзможност за изплащане на паричните задължения на търговеца в 12-месечна перспектива. Тя възниква при нарушения на финансовото състояние на предприятието в съчетани със запазен потенциал за продължаване на бизнес функционирането. Характеризира се с хроничен дефицит на пари в брой и безсрочни депозити, ограничено покритие на краткосрочните задължения с краткотрайни активи, недобра капиталова структура, ниска ефективност.; създава голяма заплаха за сигурността на кредиторите (доставчиците, персонала, държавата). Непосредствената опасност от неплатежеспособност притежава сложна структура, в която може да бъдат разграничени бизнес, финансов и инвестиционен компонент. Показателни за нейното събъждане са неблагоприятни отклонения на параметрите на активите, собствения капитал и пасивите. Ето защо за установяване на непосредствената опасност от неплатежеспособност Министерският съвет приема Наредба, с която регламентира всички дейности и техните изпълнители във връзка с администрирането на инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятията при вероятност от несъстоятелност. Изисква от Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия да изгради и поддържа уеб базирана електронна информационна система с показатели за непосредствена опасност от неплатежеспособност. По този начин в нашата страна се налага активният подход, който се състои в самооценка от страна на заинтересованите от откриването на съдебно производство по стабилизация търговци. В допълнение в настоящата публикация се обосновава възможността за разработване на показатели, базирани на размити числа и математически действия с тях, способни за справяне с неопределеността вследствие на динамичността, сложността, несигурността в съвременната бизнес икономика.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСАНДРОВА, М. 2001. Оптимизация на инвестиционния избор. София: ИК "Тракия-М"
- БАКХУСОВА, Е. В. 2012. Нечеткая грамматика для программистов – Министерство образования и науки Российской Федерации, Тольятти: Филиал Российский государственны социальный университет
- Василева, М. 2008. Размити множества. Теория и практика, Шумен: НБУ "В. Левски"
- ДИМИТРОВА, И., Й. ВЕЛЧЕВА. 2009. Финансово-счетоводен анализ на предприятията в неплатежеспособност, несъстоятелност и ликвидация. Научни трудове на Русенския университет. Том 48, серия 5.1, с. 68–73
- ДРАГАНОВ, Хр. 2003. Управление на риска. София: ИК „Тракия-М“
- ИБРАГИМОВ, В. А. 2010. Элементы нечеткой математики – Министерство образования Азербайджанской республики, Баку: Азербайджанская государственная нефтяная академия
- ИВАНОВА, Р. 2015. Анализ на финансовото състояние на предприятието. София: ИК на УНСС
- КАСЪРОВА, В. 2013. Финансов анализ. София: Изд. на НБУ

МИХАЙЛОВ, М., М. ГЕРГОВА. 2003. Икономически анализ. Свищов: АИ "Д. Ценов"

МУКОВА, Л., Ст. ФИЛКОВ. 2018. Производство по стабилизация на търговец според Търговския закон (правно-финансови аспекти). Научни трудове. Том 10. с. 120–188. София: Изд. на МВБУ

Наредба за инструментите за ранно предупреждение и достъпа до информация на предприятия при вероятност от несъстоятелност. Приета с ПМС № 269 от 07.12.2023 г., обн., ДВ брой 103 от 12.12.2023 г., в сила от 12.12.2023 г.

НЕНКОВА, Цв. 2023. Влияние на финансирането със собствени капитали върху финансовата независимост на предприятието. Сборник с доклади от Годишна международна научна конференция на ВВВУ „Георги Бенковски“. 06.10.2023 г. с. 322–328. Долна Митрополия

НИКОЛОВ, Н. 1996. Финансов анализ. Варна: ИК "Принцепс"

СТЕФАНОВ, Г. 2014. Търговска несъстоятелност. Велико Търново: ИК „Абагар“

ТОДОРОВ, Л. 2014. Съвременни модели за оценка на бизнеса. София: ИК "Нова звезда"

Търговски закон. Обн. ДВ брой 105 от 30.12.2016 г., в сила от 01.07.2017 г.

ХИЛ ЛАФУЕНТЕ, А. 1998. Финансовый анализ в условиях неопределенности. Минск: Изд. „Тэхналогія“

ТРИФОНОВ, Т. и кол. 1999 Корпоративни финанси. Първа част. София: ИК „Тракия-М“

ЯЛЪМОВ, Т. (2015) Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема „Възможности за прилагане на метода на сценария в сектора на информационните и комуникационните технологии в България“, Технически университет, София

<https://www.tpp2.com/> – Корпоративен сайт на „ТЕЦ Марица изток 2“ ЕАД [30.11.2024 г.]

REFERENCES

ALEKSANDROVA, M. 2001. Optimization of the Investment Choice. Sofia: Trakiya-M Publishing House.

BAKHUSOVA, E. V. 2012. Fuzzy grammar for programmers - Ministry of Education and Science of the Russian Federation, Tolyatti: Branch of the Russian State Social University.

VASILEVA, M. 2008. Fuzzy Sets. Theory and Practice, Shumen: NVU V. Levski.

DIMITROVA, I. (et al.) 2009. Financial and accounting analysis of companies in insolvency, bankruptcy and liquidation. Scientific works of the University of Ruse. Volume 48, Series 5.1, pp. 68–73.

DRAGANOV, Hr. 2003. Risk Management. Sofia: Trakiya-M Publishing House.

IBRAGIMOV, V. A. 2010. Elements of Fuzzy Mathematics. Ministry of Education of the Azerbaijan Republic, Baku: Azerbaijan State Oil Academy.

IVANOVA, R. 2015. Analysis of the Financial Status of the Company. Sofia: Publishing complex of the UNWE.

KASAROVA, V. 2013. Financial Analysis. Sofia: New Bulgarian University.

МИХАЙЛОВ, М. (et al.) 2003. Economic Analysis. Svishtov.

MUKOVA, L. (et al.) 2018. Proceedings on the Stabilization of a Trader Under the Commercial Law (Legal-Financial Aspects). Scientific works. Volume 10. p. 120–188. Sofia: Ed. by IBS.

Ordinance on Early Warning Tools and the Access to Information of Enterprises in Case of Probable Insolvency. Adopted by PMS No. 269 of 07.12.2023, promulgated SG No. 103 of 12.12.2023, in force from 12.12.2023.

NENKOVA, Ts. 2023. The Impact of Equity Financing on the Financial Independence of the Enterprise. Annual international scientific conference of the "Georgi Benkovski" Bulgarian Air Force Academy. 06.10.2023. Dolna Mitropolia.

NIKOLOV, N. 1996. Financial Analysis. Varna: Princeps Publishing House.

STEFANOV, G. 2014. Commercial Insolvency. Veliko Tarnovo: Abagar Publishing House

TODOROV, L. 2014. Modern Models for Business Evaluation. Sofia: Nova Zvezda Publishing House.

Commercial Law. Promulgated SG No. 105 of 30.12.2016, in force from 01.07.2017.

HILL LAFUENTE, A. M. 1998. Financial Analysis Under Uncertainty. Minsk: Technology Publishing House.

TRIFONOV, T. (et al.) 1999. Corporate Finance. First part. Sofia: Trakiya-M Publishing House.

YALAMOV, T. (2015) Author's abstract of a dissertation for the award of an educational and scientific degree "doctor" on the topic "Possibilities of applying the scenario method in the sector of information and communication technologies in Bulgaria". Sofia: Technical University.

Corporate site of Maritsa East 2 TPP EAD. Available at: <https://www.tpp2.com/>. [Accessed on: 30.11.2024].

ASSESSMENT OF THE DANGER OF INSOLVENCY IN THE MERCHANT STABILIZATION PROCEEDING

Abstract. The immediate danger of insolvency expresses the risk of an inability to pay the financial debts of the merchant's enterprise in a 12-month perspective. This is a threat of the emergence of a permanent shortage of potential to fulfill the merchant's monetary debts combined with preserved capability. Its existence constitutes a basis for initiating legal proceedings for the stabilization of the trader. For early warning of imminent danger of insolvency at the national level, a public web-based electronic information system with tools intended for use by any trader on personal initiative is being built and operated. The set of indicators in it and their required values are regulated by an order of the Minister of Innovation and Growth. In connection with this, as an alternative in the present publication, it is proposed to use algorithms in the modern complex, dynamic, uncertain environment, which are implemented on the basis of fuzzy sets and mathematical operations with them.

Keywords: insolvency, stabilization proceeding, early warning tools, fuzzy sets, fuzzy logic

JEL: C58, D 81, G32, G33, M 21

Chief Assist. Prof. Yulian Velkov, PhD

ORCID: 0000-0001-9504-6076

International Business School

Botevgrad, Bulgaria

E-mail: yuelkov@ibsedu.bg